

világának építőelemeként. Lászlóffy Aladár a romániai magyar irodalom „székely humor”-át átalakította, az avantgarde iskolájába küldte, hogy az a szemlélet mélyén mindig megcsillanjon, de ne a bölcs megnyugvás, az időfölöttiség eszköze legyen, hanem a sok szempontú, tehát mélyebb filozófiai látás ösztönzője. Az ötletesség így nem anekdotai elem, hanem elsősorban gondolati és horizonttágító, az összetettebb látás fontos eszköze: „Melyik elképesztőbb: a bölcsök és írástudók elveszejtésére kiadott summás parancsok bibliabeli félalnfabétáktól vagy ugyanaz modern diktátoroktól?”

A regény az egyéni étellel való számvetés közben egyre inkább az élet értelmességének lehetőségét kutatja. Azért iskolázta a hős a lelkét „az egész időn, a teljes világon”, hogy mindennel szembenézzen. Ne kelljen illúziókba kapaszkodnia, merjen vállalni bármi szenvedést, mindennek a tudása tegye képessé mindennek az elviselésére. Egészen más ösvényeken járva, így érkezik el Lászlóffy Aladár regényének hőse Illyés Gyula *Kháron ladikjánjának* eszmei magasába, vagy a Veres Péter által gyakran hangoztatott és oly példásan megélt „tevékeny bölcsesség” választásához. A *Papírrepülő* művészi természetéből következik, hogy Lászlóffy hőse individualistább, mint Illyés és Veres Péter eszményei. A végeredmény éppen ezért nem olyan diadalmas, nagyobb a pusztulás fájdalma, hiszen az egyén számvetésének mélységeit nem világítja be olyan megnyugtatóan a közösség megtartó melegsége. Lászlóffy hőse a koncentrált és passzív önfigyelést győzi le a cselekvés vállalásával. Éppen a mindennel való számvetés után jut erre a következtetésre: „Először érzem, hogy tennem kell valamit, hogy kedvet, új nagy kedvet kell találni, különben vége...” Nem szabad addig meghalnia, amíg múltja „nem jut át a jövőbe”. Az értelmes életnek nem a halálra, hanem a halállal szembeszegülő cselekvésre kell koncentrálnia erejét. Vissza kell menekülni újra és újra a megtartó, mindent legyőző szerelemhez, köszöntenit kell az új nemzedéket, tevékenyen vállalni kell az életet. Vissza kell térni „az egyetlen imádott huszadik századi hazába, az anyákkal együtt öregedőbe”. Az individuum számára sincs más értelmes esély, mint a közösség vállalása. Az individuum érdeke is ez. Önmagát adja a világért, így győzi le önnön reménytelenségét. A mindennel szembenézés perce így változik át a minden emberi vállálásának pillanatává.

A heterogén regényvilág a könnyebbségnek való engedés is lehetne, a keret pedig szükségmegoldásnak tetszhet, de Lászlóffy Aladár mindezt erénybe fordítja, mert megtalálta azt a művészi fikciót, melyben korszerű zaklatottsággal és természetességgel szólhat az élet legnagyobb kérdéseiről. Ez a fikció éri el azt a csak később kibontakozó varázst, hogy a mondandót a részletek nem sugallják, de az egész igen. Az elmúlást az értelem nem tudja legyőzni, csak tagadni, de a vitalitás mindig átmenti az életet a jövőbe. Lászlóffy Aladár ennek a mozzanatnak találta meg a *Papírrepülő*ben az adekvát művészi kifejezési lehetőségét. S ezzel azt is evidenciává tette, hogy a morálisan felelős értelem is a vitalitás tevékeny aktusát erősíti: „De álomba, üzenetbe menekülni, csukódnit csak úgy érdemes, ha lesz, aki átveszi, éteti, használja, továbbküldi.” (*Kriterion*, 1973.)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

Ördögh Szilveszter: A csikó

Ördögh Szilveszter éppen Szegeden jelentkezett először: a Tiszatáj közölte 1966-ban. Azóta elvégezte Budapesten a bölcsészkart. Nem érdektelen ez a tény. A budapesti egyetemről a hatvanas-hetvenes évek fordulóján számos tehetséges fiatal író került ki. Az idősebbek közülük már túl vannak a harmincon (főként a *Kilencekre* gondolok), de már zárkózik mögéjük a néhány évvel fiatalabbak serege.

S amíg a harmincévesek — a bölcsészkaron — a lírában voltak erősek, az utánuk jövők a prózában is jeleskednek. *Bereményi Géza*, *Csaplár Vilmos* után most *Ördögh Szilveszter* is novellás kötethez jutott. S a névsor ezzel még nem is teljes.

Ez a szűkebb nemzedéki behatárolás szükséges előfeltétele annak, hogy érdemben foglalkozhassunk Ördögh Szilveszter írói indulásával. S újabb alkalom arra, hogy ismét cáfolhassuk azt az eléggé elterjedt, de általánosítva teljesen téves hiedelmet, miszerint a fiatal írók jó része elfordul a valóságtól s valamiféle éteri irodalmat művel. A magyar irodalom története azt mutatja, hogy itt csak „a valóság nehéz nyomait követve” lehetett érvényesen megszólalni, s mai irodalmunknak, a fiatal írók műveinek a vizsgálata ugyanezt bizonyítja. Az újabb nemzedéknek számra is, a művek esztétikai értékét tekintve is elsöprő többsége kifejezetten a szocialista Magyarországon való létezésről tesz vallomást. Sokszor elégedetlenkedve, sokszor „rossz” közérzettel, de hát ez az emésztő nyugtalanság, az „érted haragszom” magartatása előfeltétele a hiteles szólásnak. S tudva vagy öntudatlanul, de eszerint fogtak tollat mindazok, akik már valóban letették a garast: bizonyítottak műveikkel. Miként Ördögh Szilveszter is.

Novellás kötete első mondatának indító szava: eltévedtem. A címadó írás, *A csikó* kezdődik így. Mindössze három lap terjedelmű, s teljes fegyverzetében mutatja Ördögh Szilvesztert. Bevezet írói világába, valóban előhang, méghozzá szimbolikus érvényű a kötet egészéhez. Egy eltévedt kiscsikóról van szó, s egy fiatalemberről (a csikó gazdájáról?), aki utazik a vonaton. A történet lezárása:

„A csikó fölkapaszkodott a töltésre, üvegszál-vékony lába megbotlott a síneken. Fejét fölkapta, hallotta, ahogy tompán ciripel a láthatatlan huzal. Fürkészőn hallgatta ezt a furcsa neszt, aztán tétova léptekkel elindult a sínek között.

A fiatalember becsukta az ajtót, rágyújtott. — Holnapra mindent elfelejték — gondolta, és visszament a fülkébe. Figyelte, ahogyan imbolyog cigarettájának hamvadó izzása az ablak fekete tükrében.

A vonat kényelmesen, dudorászva futott a síneken.”

A csikó el fog pusztulni, a fiatalember pedig attól a világtól vesz búcsút, amelyet a csikó szimbolizál. Kettős erejű s ezért különösen gazdag jelkép ez. A csikó azt a hagyományos paraszti világot is jelenti, amely véglegesen letűnően van, amelynek még élő emlékeivel oly fájdalmasan viaskodik az író; de jelenti a gyermekkort s az ifjúságot is, a fiatalság világmegváltó erejét és szándékát is, amellyel szintén szembe kell nézni, amelytől szintén el kell „búcsúzni”. Holnapra mindent elfelejték — gondolja a fiatalember, de ez a halvány állítás épp az ellenkezőjét sugallja: nem lehet semmit sem elfelejteni, nem lehet elmenekülni a múlt, a saját múltunk, a szüleink sorsának az emléke elől.

A fiatal prózaírók többsége nemzedéknovellákkal indul, saját magáról, a fiatalember-problémáról ír. Kiáltó ellentétet látnak a szülők nemzedéke és a sajátjuké között, s próbálnak valami fogódzót találni, hogy eligazodhassanak az életben. Ezek az életérzés-novellák olykor szinte már kötelező sablonná merevülnek. Igazán figyelemreméltó munka akkor születik, amikor az író ezt a nemzedéki témát mondani-való-többlettel tudja megtölteni, mint például *Czakó Gábor* a határozott életeszmények alapján végzett elemző-szociográfiai valóságfeltárással, *Marosi Gyula* a dolgozó ember alakjának középpontba állításával, *Simonffy András* a nemzedékek kíméletlen őszinteségű elemzésével, *Ördögh Szilveszter* pedig az eltűnő paraszti világ bemutatásával, az életformaváltás, az értelmiségivé válás önelemző boncolgatásával.

A felszabadulás utáni évtizedben nagy hulláma indult a fényes tehetségeknek. Jórészt a magyar falu küldöttei voltak. A Kilencekkel kezdődött egy újabb nagy rajzás — alighanem az utolsó, hiszen ahogy a régi paraszti életforma eltűnik, nem nőhetnek már fel ilyen élményanyaggal íróvá serdülő fiatalok. Az idősebb nemzedék prózájában *Szabó István* tudta a legteljesebben bemutatni az életformaváltás, az értelmiségivé alakulás göröngyös útját, példázva, hogy valóban tragikus erők feszülnek ebben a mozgásban. *Ördögh Szilveszter* *Szabó István*hoz hasonlíthatóan mutatja be ennek a történelmi folyamatnak egy következő, két évtizeddel későbbi fokozatát.

Novelláinak lényegi jegye a drámaiság. Nagy erővel támasztja fel a műfaj egyik klasszikus érvényű jellegzetességét. Majd mindegyik írásának a középpontjában valami alapvetően tragikus mozzanat áll: a csikó elpusztul; az apa nem jön haza egy pénteken, mert a ló megtiporta, s kórházba került; a *Végjáték* öregemberének éppen szomorú agóniáját szemlélhetjük; a *Napáldozat* egyik hősei is meghal; *A tor* egy öngyilkos fiatalember tora. A halál, a legelemibb tragédia tehát átszővi az elbeszélések jó részét. De nem derüebb a többi írás sem. A *Vénemberben* roncs nagyapját látogatja meg a fiú; *A juss* egy gyermekkori emlékből épül: a nyarat végigdolgozó gyermeket apja nem engedi el kirándulni; a *Szülőanya* anya és fiú végső elidegenedésére döbrent rá. S alapjaiban tragikus a kötet egyetlen derüebbnek látszó írása, *Az elefánt* is. A kisfiú szégyelli, hogy a szülei parasztok, hogy ők disznót tartanak, s ezért lódít a másik gyerekeknek.

A novellasorozat önvallomás-sorozat egyúttal. A kisfiú, illetve a fiatalember alakján keresztül önéletrajzissággal átítatottan vall az író az elszakadás gyötrelmeiről, arról a kínzó kétkeliségről, amelyből oly nehéz kilábalni. Mert hiszen: „Kétségek kínoznak, biztosit akarsz tudni, megtámadhatatlant, látni akarsz, bölcsnek, nyugodtnak lenni, embernek maradni, és érzed, hogy képtelen vagy magad kivonni, kiemelni a nagyváros fertőző ragályából, félsz, hogy te is éppolyan vagy, mint annyi más itt, gyökértelenül ingó, kerge, vézna sáska. félsz, hogy te is lassan az utcán dúdolni fogsz, beszélni a süket zuborgásban, félsz, hogy ellep torkig a hazug civilizáció dohos púderpora, menekülnél, el innen! De hová? Vissza a gyermekkorodba, a lassan elmúló parasztvilágba, a lápszagú értelmetlenségbe, a görcsös butaságba?! Hisz tudod, hogyné tudnád, haldoklót nem lehet életre támasztani!”

A csikó jól megkomponált, egységesen magas színvonalú kötet. Ígéretes indulás. Ördögh Szilvesztert egy csapásra a nemzedék legjobbjai: Czákó Gábor, Császár István, Marosi Gyula, Simonffy András mellé emeli. A kicsikó eltévedt, a fiatalember önemésztő kétségek között botorkál, de az író tudja és teszi a dolgát. (*Magvető*, 1973.)

VASY GÉZA

Az illúziótlanság iskolája

DOBAI PÉTER: KILOVAGLÁS EGY ŐSZI ERŐDBŐL

„A filozófia olyan szenvedélyévé vált az értelmiségnek, mint amilyen szenvedélye volt az arisztokráciának a vadászat.”

Az idézet Dobai Péter egyik verséből való. Sajátságos, ex cathedra kifejezőmódja az avantgarde költészet aktivista ágára emlékeztet, s ugyanakkor a marxista filozófusok axiomatikus stílusára is. Kihívó, éles, vitára ingerlő hangnem, de szoktassuk hozzá fülünket, hacsak nem akarjuk Dobaira is rácsukni a fiatal neoavantgarde költők számára előkészített esztétikai kategóriák valamelyikének fedelét.

A filozófia — sugallja az idézet — épp annyira a megváltó tett pótlására szolgál, amennyire a vadászat a harc pótlására. Az a filozófia, amelyre Dobai céloz, s melyet maga is képvisel, éppúgy szimbóluma a forradalomnak, ahogy a vadászat szimbóluma volt a törzs- és nemzetségvédő háborúnak. Az analógiának e logikus — bár önkényes — folytatása máris elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy mi tölti el keserű dühvel Dobai Pétert, minek szolgálatába állította jelentékeny és izgalmas intelligenciáját. Hiszen aki önkínzó pontossággal látja gondolat és tett, filozófia és forradalom ördögi távolságát, látja azt is, hogy a valóság gúnyt űz az effajta patetikus